

LINNADE KASVA(TA)MINE VÄIKSEMÄKS

MARI LUUKAS, *urbanist*

Eestis on 47 linna, mille elanike arv ületab 20 000 ainult viies. Kõige suuremas linnas, Tallinnas, on umbes 400 000 ning kõige väiksemas linnas, Mõisakülas, umbes 800 elanikku. Linnaks olemine Eestis ei ole niivõrd prestiiži küsimus, kuivõrd rahakoti paksuse teema – väga paljud linnad on ühinenud ümberkaudsete valdadega, et rahakotti suurendada. Mõisaküla ümbritseb Abja vald, kus asub ka vallasisene linn Abja-Paluoja. Vestlusest Mõisaküla linnapea Ervin Tambergiga¹ selgus, et ühinemist takistab hirm, et rahad lähevad liitumise järel Abja-Paluoja juhtimiseks. See hirm paneb Mõisaküla oma linna tiitlist kümne küünega kinni hoidma.

Et omada tiitlit, peaks omama ka tulevikuvisioni, mille määrab arengukava. Sellise planeerimise dokumendi järgi on näha, kuidas ja millistele alustele toetudes kujundatakse piirkonna arengut. Arengukava kõik punktid peavad olema põhjendatud ja kohandatud igale linnale eraldi. Samas kipuvad Eesti erinevate linnade arengukavad kahjuks olema sarnased, pigem isikupäratud ja üldised.

Rahvaarvu muutumiste järgi võib linnade arengukavade suunad jagada kolmeks – kasvav, kahanev, stabiilne. Võttes arvesse vastavat linna tulevikupotentsiaali, peaks seda järgima iga arengukava punkti juures. Viimaste aastakümnete trend näitab, et suurem osa väikelinnadest Eestis kahaneb.² Rahvaarvu vähenemise põhjused on erinevad, kuid tihtipeale on nad omavahel läbipõimunud ning mitmest suuremast protsessist tingitud.

Suurimad hääbujad jäävad Kirde-Eestisse, kus paiknevad peamiselt tööstuslinnad. Sealsed linnad on ehitatud monofunktsionaalsetena ja jäävad tihti sõltuma ühest vabrikust. Kui tööstusel läheb halvemini, võib suur osa linnaelanikest töö kaotada ning olla sunnitud kolima. Näiteks põhineb Püssi linna (1007 elanikku)³ areng puitplaadivabrikul, kus on palgal mõnisada inimest, kuid kaudselt annab tehas tööd veel tuhatkonnale töötajale keemia, metalli, metsanduse ja transpordi vallas. Omavalitsusjuhtide sõnul seaks ettevõtte tegevuse lõppemine linna sotsiaalkatastroofi äärel.⁴

Kahanemine võib tabada ka linnu, mis on ajalooliselt tekkinud vanale kaubateele või maantee äärde. Teede osatähtsuse muutumine ja maanteede ümbersuunamine on jätnud nii mõnegi linna unarusse – näiteks Pärnumaa lõuna-osas Kilingi-Nõmme, Lõuna-Eestis Abja-Paluoja jne. Olen ise olnud tihe Valga-Uulu maantee kasutaja, mis läbis ka Kilingi-Nõmme, kuid pärast ümbersõidu valmimist 2003. aastal, pole ma sellest linnast läbi sõitnud. Teede ümbersuunamine toob endaga kaasa küll väiksema liikluse ning ohutumad tänavad, kuid samal ajal teeb see kahju kohalikele äridele ja toidukohtadele, kes jäävad ilma potentsiaalsetest klientidest.

Hääbumist mõjutab kindlasti ka suuremate linnade kasvav atraktiivsus. Kahanemisest on pääsenud maakonna keskuste ümbrusesse jäävad asulad – näiteks Tallinna külje all Saue, Maardu, Keila või Pärnu külje all olev Sindi. Pärnu rahvaarv on küll mõnevõrra kahanenud, kuid ümbritsevate väikeste

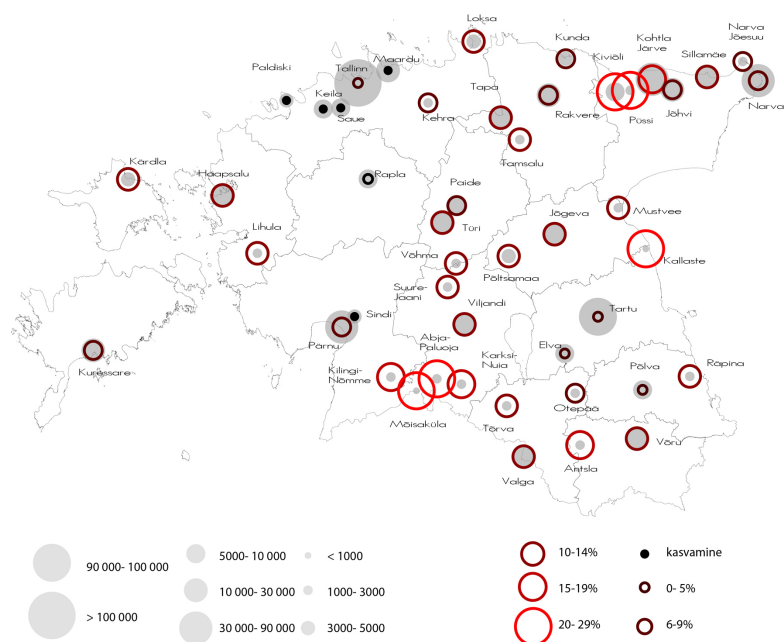
1. Intervjuu Mõisaküla linnapea Ervin Tambergiga, 2011 mai (märkmed intervjuust on teksti autori valduses).

2. Andmed 2013. aasta seisuga. Statistika andmebaasi leiab siit: pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/statfile2.asp

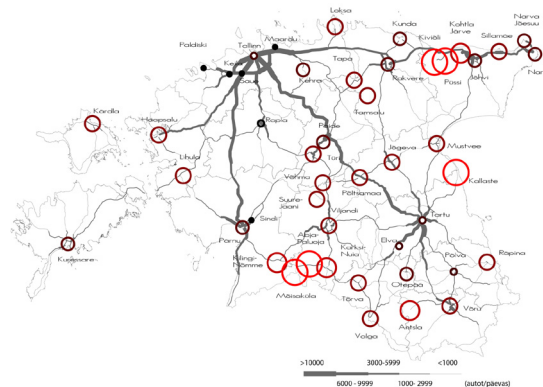
3. Samas.

4. L. Leet, *Ehitaja*, 20.10.2009. Artikkel siin: www.ehitaja.ee/artikkel/pussi-linnavoim-on-mures-as-repo-olukorra-parast

VÄLISVAATLUS

Rahvaarvu vähenemine Eesti linnades aastatel 2000-2010 koos linnade suurustega (M. Luukas, *Shrinking Cities - Kahanevad linnad*, 2011. Magistritöös on eraldi käsitletud Nõukogude Liidu lagunemisjärgset kahanemist 1989-2000 ning seejärel muudest põhjustest tulnud kahanemist 2000-2010).

valdade ja Sindi linna rahvaarv on sellevõrra suurenenud. Elamine suurlinna kõrval väikelinnas annab võimaluse nautida mõlema plusse – mitmekesised suurlinna võimalused näiteks kultuurivaldkonnas, kuid elukoha mõttes rahulik ja ohutu keskkond.

Kuigi Sindi on uuritud kümne aasta jooksul kasvanud ja Mõisaküla kahaneb hoogsalt, siis kahe linna arengukavades võib leida päris palju ühiseid jooni.⁵ Mõlema linna visiooniks on olla ettevõttesõbralik, koostööle avatud, korrastatud haljastusega (elukeskkonna atraktiivsemaks muutmiseks) ning olla ka jätkusuutliku hariduse tagajad. Samal ajal on Sindi oma visioone rohkem ja põhjendatumalt lahti kirjutanud – kui Mõisaküla püüab jõuda jätkusuutliku hariduseni remonttööd tehes, siis Sindi eesmärk on leida eripära ning tugevada kogukonna identiteeti elanike paigalejäämiseks.

Eesti väikelinnade arengukavad on oma visioonilt ambitsioonikad ja tahaksid kõiki suurlinnade tegevusi pakkuda. Näiteks näeb Abja valla arengukava ette, et tulevikus tegutseb vallas mitmeid uusi ettevõtteid, sealhulgas uusi toitlustus- ja majutusasutusi, turismitalusid ning puhke- ja vabaajaveetmise teenuse pakkujaid. Kuid arengukavas välja toodud tegevuskava on märksa tagasihoidlikum, nähes ette ainult aedniku maja ja internaadi korrastamist. Sealjuures on Abja valla arengukavas välja toodud ühe tegevussuunana, nagu teistegi linnade arengukavades, ettevõtjatele soodsamate tingimuste loomine. Võimalik lahendus oleks majandusliku õitsengu tagaajamise asemel keskenduda naturaalmajandusele – pakkuda soodsamatel tingimustel aiamaad korterelamute elanikele ning pakkuda tuge aiasaaduste kasvatamisel.⁶

Üldiselt on linna rahvastiku kasvu alati seostatud majandusliku tõusuga ning rahvaarvu vähenemist kriisiga. Kas kahanemist peaks ja kas seda on üldse võimalik arengukavades ette näha? Planeerimine ise ei saa tagada rahvaarvu kasvu, vaid on abivahend selle võimaldamiseks. Järelikult ei saa arengukavad kahanemist otseselt mõjutada ega tagasi pöörata, kuid saavad pakkuda olukorda arvestades paremaid lahendusi. Linnade strateegiline planeerimine ei tähenda ainult uute majade ja infrastruktuuri kavandamist, vaid vahel tuleb

Rahvaarvu vähenemine Eesti linnades aastatel 2000-2010 ja maanteed kasutamistihe-dus (M. Luukas, *Shrinking Cities - Kahanevad linnad*, 2011).

5. Mõisaküla arengukava 2012-2018: www.moisakyla.ee/qm/arengukava_2012_2018_190112.pdf ja Sindi arengukava 2011-2020: www.riigiteataja.ee/aktiivisa/4260/3201/3013/SindiAK2013marts.pdf

6. Näiteks Venemaal Ivanovo linnas elatuti pärast tekstiilivabriku pankrotti aiasaadustest, mida kasvatatakse datšades ning korraldatakse pidevalt suuri turgusid.

VÄLISVAATLUS

planeerida lammutamist ning kohandada transpordisüsteeme väiksema intensiivsusega kasutajatele. Sindi linna arengukava toob selgelt välja eesmärgi elanikkonda suurendada, samal ajal Mõisaküla nendib, et rahvastik väheneb, kuid selgusetuks jääb nii tegevuskavast kui visioonist nende üldine eesmärk (kahaneda, kasvada või jääda stabiilseks).

Ajalooliselt on linna hääbumine tähendanud katastroofi või midagi erakordset (Trooja, Pompei, Tšernobõl), siis viimastel aastakümnetel on linnade kahenemine olnud pidev ja jätkuv⁷ – seda tuleks võtta kasvamisele võrdväärse arengusuunana. Hääbumist ei peaks alati käsitlema negatiivsena või sellega leppimist allaandmisena, vaid linna kasvamisena väiksemaks. Linna arengutsenaarium peaks olema jätkusuutlik – kahanev linn kannab endas võimalusi, mida kasvavas linnas teostada ei saaks. Näiteks Hollandi väikelinnade planeerimises (Parkstad Limburg – Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Brunsum, Simpelveld, Voerendaal, Onderbanken) käsitletakse kahanemist positiivsena – kahenevates piirkonnades ehitatakse korterelamute asemel eramuid, et linnaruum ei paistaks tühi. Saksamaal ja Lätis (Karosta, Liepaja) kasutatakse tühjaks jäänud majasid erinevate huvitavate projektide jaoks – seenekasvatuseks, *performance*'iteks ja kunstiprojektideks.⁸

KAS TURISM TOOB ÕNNE ÕUELE?

Üks ühiseid jooni Eesti linnade arengukavades on turismi arendamine, eelkõige tänu looduskaunile ümbruskonnale. Mõisaküla linna arengukavas on kirjas, et piiriäärne asend, vaikne linnamelu, turvalisus, puhas õhk ja puutumata loodus muudavad linna sobivaks peatuspaigaks Lõuna-Eestis reisijale. Kõrvalasuva Saarde valla arengukava (Kilingi-Nõmme on vallasisene linn) väidab, et nende piirkond on euroopalikust seisukohast lausa metsik ning metsad, sood, järved ja rabad omavad olulist tähtsust turismi arendamiseks. Miks peaks turist eelistama Saarde valla loodust Mõisaküla metsale?

Nõustun, et tulevikuvision peab innustama tegutsema ja unistamine on vajalik, kuid tuleb arvestada, et ümber linna olev heinamaa või mets ei tee seda Eesti mõistes eriliseks. Näiteks toob Mõisaküla oma arengukavas välja turismi arenduse seisukohalt olulisena Läti läheduse, kuid kaarti vaadates laiub teisel pool piiri tükk maad tühjast. Mahajäetud kummituslinnades on uudistajaid sageli palju ja see võib olla omaette turismimagnet, ometi ei ole selline turism kõikide kahanevate linnade tulevikuks jätkusuutlik lähenemine.

Turism on üks majandusvaldkond, mida arendada ja kindlasti toob suur turistide hulk õnne linna õuele, kuid turiste ei meelita looduskaunis Eestis ainult metsade ja järvedega. Ka Abja vald reklaamib jahindust, kalandust ja matkamist, kuid erinevusena toob välja ka piimatootmisfarmid. Vallasisene linn Karksi-Nuia on oma turismipeatükist looduskauniduse välja jätnud ning soovib luua pärandkultuuri ja looduspuhkust tutvustavate talude võrgustikku, mis paljudele gruppidele võiks olla kutsavam kui matkarada.

Turismi soodustamiseks peaks mõtlema ka sellele, kuidas turistidele mõeldud teenused ellu jäävad, kui pole turismihooaeg. Võib arvata, et väikelinnades ei ole aastaringselt turistide tungi, seega peaksid lahendused olema multifunktsionaalsed ja kasutama olemasolevat ära maksimaalselt. See tähendab, et Mõisaküla nelja kirikut võiks kasutada erinevateks funktsioonideks (lisaks koguduse tegevusele ka näiteks kontsertideks või äärmusliku lahendusena isegi majutuseks)⁹ või leida koolimajale õhtuteks teisi kasutajaid. Heaks

7. B.P. Oswalt, T. Rieniets, *Global Study of Shrinking Cities*. Loe siit: www.shrinkingcities.com/globaler_kontext.0.html?&L=1

8. Samal ajal on Saksamaal saanud suurt riiklikku toetust ka linnakeskuste tihendamine ja tühjaks jäänud majade lammutamine – asjaolu mis Eestis pole piisavalt palju tähelepanu saanud.

9. Muja! Euroopas on mitmete kirikutele antud täiesti uus funktsioon – näiteks Hollandis Maas-trichtis on 15. sajandist pärit kirikusse sobitatud restoran-hotell (Kruisherenhôtel või raamatupood (Selexyz Dominicanen), Belgias Brüsselis on Gesu kirikus ööklubi.

VÄLISVAATLUS

näiteks mitmefunktsioonilisest atraktsioonist on Kiviõli turismimagnetiks saanud tuhamäed, millele on leitud peale talvise suusamäena kasutamise otstarve ka suve- ja sügisperioodiks (*paintball*, mägiautod, trosslaskumine, motokeskus, jalgratta ekstreemrada, terviserada).

Kindlasti on nii turistidele kui väikelinnale turismiarengut takistavaks teguriks majutuse pakkumise puudumine. Paljud laagrid ja konverentsid võiksid toimuda väiksemates linnades, kui oleksid olemas selleks vajalikud teenused ja majutuskohad. Mõeldes multifunktsionaalsusele ja olemasolevat ära kasutades, võiks rakendada kodumajutust.

PENSIONIPÕLV LINNAS

Suur peatükk iga linna arengukavas on kindlasti haridus. Kui mitte tahta lõpetada kummituslinnana, on noortega tegelemine ja kooli olemasolu piirkonnas elulise tähtsusega. Lastega pered hindavad kvaliteetse hariduse pakutavust ja huvialaringide varieerumist. Abja-Paluoja linna arengukavast selgub, et noored on passiivsed ja ei taha algatustest osa võtta. Kuna kahanevatele linnadele on omane vananev elanikkond ja vanemlik eeskuju on teatud vanuses oluline vaadete kujundaja, siis peaks arengukava pöörama noorte kõrval tähelepanu ka vanemale generatsioonile. Mõisaküla arengukavas on välja toodud suurenev vajadus koduhooldusteenuste jaoks ning tegevuskavas on selle teenuse käivitamine märgitud, kuid täpsemad andmed puuduvad. Kas selleks palgatakse inimene? Üheks võimaluseks on kaasata kooliõpilasi näiteks kodunduse tunni raames, kuid mõni linn võiks teistest eristuda ka ennast vanade kodulinnana reklaamides ning suunata teenused selles suunas. Linn saaks pakkuda ka stipendiume või toetada teemakohaseid õpinguid. Hiljem saab linnavalitsus sõlmida tudengitega kokkulepe, et pärast kooli lõppu tuleb noortel teatud arv aastaid kohapeal töötada. Justiitsministeerium on näiteks võtnud luubi alla Ida-Virumaa õigusvaldkonna kvaliteedi tõstmise, pakkudes Tartu Ülikooli tudengitele rahalist stipendiumi, mille vastutasuks peab tudeng pärast lõpetamist asuma tööle Ida-Virumaa kohtusse või advokaadibüroosse vähemalt kaheks aastaks. Samas on ka linnu, mis soovivad haritud elanikkonda – näiteks Kiviõli arengukavas on välja toodud täiskasvanutele pidev ümberõppe või täienduskoolituste pakkumine, mis aitab vähendada töötust ja suunata inimesi linnas vajatavate erialade juurde. Ka kohalik ettevõtte (Kiviõli Keemiatööstus OÜ) rakendab stipendiumide kaudu spetsialiste – pakkudes TTÜ Virumaa Kolledži edukatele üliõpilastele toetust, kuid määrates neile kohustuse teha praktika või lõputöö ettevõttes.

Arengukavasid kritiseerida on üsna lihtne, töötavaid lahendusi leida on palju keerulisem, kuid ilma kavala plaanita, monofunktsionaalsete teenuste pakkumisega ja väikse rahakotiga enam hakkama ei saa. Keskendudes olemasolevale ning kõigepealt kohalike elanike elu mugavamaks, lõbusamaks muutmisele, võib kahanemisest isegi kasvamine saada, kuid üldised ja olukorrale mitte vastavad arengukavad teevad hääbuvast piirkonnast justkui loksuva kinga, mis kasutajale mugav pole.

TEKSTI AUTOR MARI LUUKAS KAITSES 2011. AASTAL EESTI KUNSTIAKADEEMIAS MAGISTRITÖÖ „SHRINKING CITIES“ („KAHANEVAD LINNAD“), KUS KÄSITLES LÄÄNE-EUROOPA, POOLA, LÄTI JA EESTI KAHANEVAID LINNU, KESKENDUDES MÕISAKÜLALE.